

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ

Розглянуто сутність та місце іноземної валюти у міжнародних розрахунках. Охарактеризовано види валют і значення у формуванні фінансових ресурсів підприємства. Охарактеризовано основні операції з іноземною валютою.

Ключові слова: іноземна валюта, види валют, валютні операції, облік

Kuzmin Dn.

ECONOMIC ESSENCE AND FOREIGN CURRENCY TYPES

The essence and place of foreign currency in the international payments is examined. The types of currency and the value in the financial resources of enterprise are characterized. The main operations with foreign currency are analyzed.

Keywords: foreign currency, types of currency, currency operations, accounting

1. Вступ

Загальним правилом розвинутої форми товарного виробництва є вираження ціни товару в національних грошових одиницях. Наявність в державі грошової одиниці донедавна вважалась обов'язковим атрибутом національного суверенітету. Грошові одиниці в рамках національних економік виконують функцію міри вартості, засобу обігу, засобу платежу, засобу нагромадження. В економічних відносинах між країнами національні грошові одиниці виконують роль світових грошей. Гроші, що використовуються в міжнародних розрахунках, прийнято називати валютою.

Питання визначення сутності та видів іноземної валюти розглядалось вченими: Ф. Ф. Бутинець [1], В. Т. Вензель, І. А. Волкова [2], Г. В. Веріга, Т. П. Демук, І. В. Жиглей, О. А. Костюченко [7], Д. М. Чирка [10] та ін. Проте значна частина питань щодо суті іноземної валюти та її місце в бухгалтерському обліку потребують подальшого дослідження.

Мета статті – дослідити економічну суть іноземної валюти, її види та охарактеризувати основні операції з нею, що проводять вітчизняні підприємства.

2. Сутність іноземної валюти та її місце в економічних відносинах підприємства

Валюта обслуговує зовнішню торгівлю товарами і послугами, міжнародний рух капіталу, переведення прибутків з країни в країну, зовнішні позички та субсидії, міжнародний туризм, державні та приватні грошові перекази тощо. Валюта – це не новий тип грошей, а лише особливий спосіб їх функціонування, пов'язаний з існуванням операцій міжнародного характеру [9, с.25-26].

Прийнято розрізняти національну валюту, іноземну валюту, міжнародну валюту. Національна валюта уособлює законний платіжний засіб на території країн, що її випустили (гривня в Україні, рубль в Росії, франк у Франції).

Поняття “іноземна валюта” широко використовується в економічній літературі. Але, незважаючи на широке застосування, сутність цього економічного терміну не знайшла однозначного трактування. Деякі

економісти визначають іноземну валюту як грошову одиницю будь-якої країни. В інших наукових роботах поняття “іноземна валюта” означає грошову одиницю, яка використовується у функціях світових грошей, тобто як міжнародна розрахункова одиниця, засіб обігу та платежу.

Сьогодні основними видами іноземної валюти є:

– вільно конвертовані валюти, які широко використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями і продаються на головних валютних ринках світу, та банківські метали (до них відносять: австралійські долари (AUD), англійські фунти стерлінгів (GBP), датські крони (DKK), долари США (USD), ісландські крони (ISK), канадські долари (CAD), норвезькі крони (NOK), шведські крони (SEK), швейцарські франки (CHF), японські єни (JPY), євро (EUR), СПЗ (XDR), золото (XAU), паладій (XPD), платина (XPT), срібло).

Вільна конвертованість більшості національних валют країн світу на золото існувала до Першої світової війни. В роки світової економічної кризи 1929 - 1933 р. золотий стандарт було скасовано, конвертованість національних валют на золото в більшості розвинених країн практично припинила існувати. Лише долари США, які належали центральним банкам та іншим офіційним органам зарубіжних країн, до серпня 1971 р. могли обмінюватися казначейством США на золото. Після серпня 1971 р., у зв'язку з кризою валютно-фінансової системи та знеціненням долара, було припинено конвертованість долара на золото [2, с. 184-187];

– неконвертована валюта – це така національна валюта, яка функціонує тільки в межах країни та не обмінюється на іноземні. До таких валют належать: азербайджанські манати (AZM), єгипетські фунти (EGP), нові тайванські долари (TWD), таджицькі сомони (TJS), туркменські манати (TMM), узбецькі суми (UZS), югославські

динари (YUM) та всі інші, що не належать до 1 та 2 груп валют [6, с.100-103].

У міжнародній економіці конвертованість валюти означає здатність резидентів і нерезидентів вільно, без жодних обмежень, обмінювати національну валюту на іноземну та використовувати іноземну валюту в операціях з реальними і фінансовими активами [4, с. 65].

Ступінь конвертованості валюти залежить від того, які обмеження накладає уряд на обмін валюти. Залежно від типу міжнародних операцій, валюта може конвертуватися за поточними операціями, капітальними операціями і бути повністю конвертованою.

Іноземна валюта є об'єктом купівлі-продажу на валютному ринку, зберігається на рахунках у банках, але не є законним платіжним засобом на території певної держави. Винятком можуть бути тільки періоди сильної інфляції [7, с. 104].

За останні роки дедалі більша кількість вітчизняних підприємств виходить на міжнародний ринок. Тому виникає необхідність здійснювати різноманітні операції в іноземній валюті.

В зовнішньоекономічній діяльності розрізняють близькі за значенням поняття “операції з валютними цінностями” та “операції в іноземній валюті”.

Операції з валютними цінностями – це такі операції, об'єктом яких виступає іноземна валюта у вигляді американського долара, німецької марки, японської ієни тощо [1, с. 48].

Операціями в іноземній валюті вважаються господарські операції, вартість яких виражена в іноземній валюті, або господарські операції, що потребують розрахунків в іноземній валюті.

До таких операцій можна віднести: одержання або надання позик в іноземній валюті; придбання запасів, основних засобів, інших активів, робіт, послуг в іноземних постачальників; продаж готової продукції, товарів, робіт, послуг іноземним покупцям; виплата витрат на відрядження за кордон тощо [1, с. 48].

Операції в іноземній валюті проводяться багатьма підприємствами й організаціями, що здійснюють свою діяльність в Україні, а також їх представництвами, філіями, дочірніми і асоційованими підприємствами за межами України.

У той же час, згідно зі ст. 5 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, всі підприємства і організації ведуть бухгалтерський облік і складають фінансову звітність у грошовій одиниці України (гривні), яку називають валютою звітності. Тобто іноземною валютою вважається будь-яка інша валюта, відмінна від валюти звітності [5].

Результати наукових досліджень свідчать про відсутність системного підходу до розуміння поняття “операції в іноземній валюті” та їх взаємозв'язку з поняттям “валютні операції”. Запропоновано під валютними операціями в зовнішньоекономічній діяльності розуміти операції, пов'язані з переходом права власності та інших прав на валютні кошти (валютні цінності, виражені в іноземній валюті) та їх використання як засобу платежу. На основі цього уточнено сутність поняття “операції в іноземній валюті” для цілей бухгалтерського обліку, складовими яких виступають валютні операції в зовнішньоекономічній діяльності та інші операції в іноземній валюті. Враховуючи,

що будь-яка господарська операція, вираження якої здійснюється у валюті іншій, ніж функціональна, визнається операцією в іноземній валюті, обґрунтовано, що це поняття є ширшим за змістом, ніж валютна операція.

Коли підприємство здійснює яку-небудь операцію в іноземній валюті, виникає необхідність первинного визнання активів, зобов'язань, доходів, витрат. У момент первинного визнання операції в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку у гривнях шляхом перерахування суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу, що діяв на дату здійснення операції.

Відображаючи операції в іноземній валюті у валюті звітності, необхідно здійснити їх перерахунок із застосуванням валютного курсу. Валютний курс – це курс грошової одиниці України (гривні) до грошової одиниці іншої країни (іноземної валюти). Для цілей бухгалтерського обліку використовується валютний курс, який встановлює Національний банк України [10, с. 1-23].

При коливанні валютних курсів виникає таке поняття, як курсова різниця. Коливання курсів валют спричиняють появу валютного ефекту, який проявляється у можливому викривленні інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання. Виявлено фактори, які визначають рівень впливу коливань валютних курсів на показники фінансового стану суб'єкта господарювання, а саме: зовнішні відносно підприємства (курси валют, встановлені ззовні й не підлягають впливу з боку підприємства; кількість іноземних валют, в яких підприємство може здійснювати свою діяльність в межах імперативних норм, що регулюються державою), внутрішні (обсяги господарських операцій в іноземній валюті, момент здійснення господарських операцій, рішення щодо яких приймає підприємство) [8].

Відповідно, суб'єкт господарювання частково може впливати на ступінь прояву валютного ефекту, тим самим нівелюючи можливі наслідки зміни курсів валют. Особливістю операцій в іноземних валютах є наявність специфічного об'єкту бухгалтерського обліку – валютних курсових різниць як наслідку коливань валютних курсів.

Розмежовано поняття: курсової різниці (різниця між оцінками однакової кількості іноземної валюти за різними валютними курсами однієї установи, які змінюються у часовому аспекті); сумової різниці (різниця між оцінкою заборгованості на дату її виникнення (відвантаження товарів, надання послуг) та на дату здійснення розрахунків у валюті платежу з урахуванням валютних застережень, передбачених в зовнішньоекономічному договорі); різниці у курсах (різниця, яка виникає при оцінці іноземної валюти за курсом її придбання або продажу та курсом Національного банку країни, тобто за наявності просторової різниці між курсами) [3, с. 246-248].

Виокремлення різних видів валютних курсових різниць, відповідно до їх економічної сутності, забезпечує розробку методичних підходів до їх облікового відображення.

Визначення курсової різниці як об'єкту бухгалтерського обліку залежить від балансової теорії, яка застосовується. В статичній балансовій теорії іноземна валюта розглядається як гроші, відповідно, зміна її курсу призводить до її переоцінки та впливу на фінансовий результат (прибуток або збиток) в момент її переоцінки. Курсова різниця визначається як різниця між оцінкою іноземної валюти на дату її первісного визнання в бухгалтерському обліку та оцінкою на дату вибуття валюти з підприємства (для здійснення розрахунків) або на дату складання балансу. В динамічній теорії балансу іноземна валюта розглядається як товар, і, відповідно, курсова різниця визнається тільки на момент списання іноземної валюти з балансу [7, с. 8].

Встановлено, що визнання сум курсових різниць на дату балансу в складі доходів і витрат періоду призводить до порушення принципів обачності та перевагу сутності над формою і суперечить критеріям визнання доходів та витрат як елементів фінансової звітності [5].

Як вже було наголошено раніше, оцінка операцій в іноземній валюті здійснюється у валюті звітності. Первісна оцінка таких операцій здійснюється із застосуванням валютного курсу на дату проведення операції (це може бути дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу або доходів і витрат). Проте в подальшому оцінка таких операцій може суттєво відрізнитись, залежно від того, якою є певна стаття балансу: монетарною чи немонетарною.

3. Висновки

Дослідивши економічну сутність іноземної валюти, можна зробити висновки, що більшість джерел засвідчують: іноземна валюта – це іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, монет, які перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, які вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу. Але, на наш погляд, іноземна валюта – це платіжний засіб інших країн, який законно чи незаконно використовується на території іншої країни (долари в Україні, рублі в Чехії); платіжний документ в міжнародних розрахункових операціях; залишки на рахунках і вкладах в банківських кредитних установах на території України та за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутинець Ф. Ф. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності [Текст] : навч. посіб. / Ф. Ф. Бутинець та ін. – Житомир : Рута, 2007. – 544 с.
2. Волкова І. А. Розрахунки іноземною валютою та їх облік в зовнішньоекономічній діяльності підприємств України / І. А. Волкова, Б. І. Іванюк // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – №7. – С.184-187.
3. Ганєєв К. Г. Бухгалтерський учет внешнеэкономической деятельности [Текст] : практ. изд. / К. Г. Ганєєв. – М. : Бухгалтерський учет, 2003. – С. 645.
4. Губіна І. А. Енциклопедія валютних операцій: збірник систематизованого законодавства [Текст] : практикум / І. А. Губіна. – К. : Бліц-Інформ, 2009. – Вип. 8. – 192 с.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 196-14 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dpa.dn.ua/s/252/5320>.
6. Кадуріна Л. О. Облік зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах України: теорія, практика, рекомендації [Текст] : навч. посіб. / Л. О. Кадуріна, М. С. Стрельникова. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 606 с.
7. Костюченко О. А. Валютне регулювання, валютний контроль [Текст] / О. А. Костюченко // Юридична енциклопедія. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 1: А – Г. – 672 с.
8. Операції з розрахунками в іноземній валюті: визначення курсових різниць, операції з продажу та придбання іноземної валюти // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dpa.dn.ua/s/252/5320>.
9. Саллі В. І. Основи зовнішньоекономічної діяльності [Текст] : навч. посіб. / В. І. Саллі, О. В. Трифонова, В. Я. Швець. – К. : Професіонал, 2003. – С. 176.
10. Чирка Д. М. Бухгалтерський облік операцій в іноземній валюті: теорія, організація і методика : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. економічних наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Д. М. Чирка. – Житомир, 2012. – 23 с.